

Když v Plavu zapřahali formani koničky vrané

PLAV

Starobylá vesnice leží necelých deset kilometrů na jih od Českých Budějovic. Patřila k panství Vítkovců a poprvé se o ní píše v roce 1262. V zemědělské obci, jejíž jednu část tvoří ostrov obklopený řekou Malší, bylo ve třicátých letech založeno Družstvo pro umělý chov ryb a raků. Kromě formanů proslavilo obec i pěstování zelí a za starých časů "chození s Perchtou", odbyvané v předvečer Tří králů. Už v srpnu 1867 tu mladí lidé uvedli první ochotnické divadlo a za sto let se hráli téměř sto padesát představení. Dnes má Plav kolem 250 obyvatel.

U kolébky vsi tři bratři

Jednou takhle brzo zjara, kdy se po tání vylila Malše z břehů, připluli po řece tři bratři. Legendarista je sice nejmenuje, ale sourozenecké trio tvořili nejspíše Řehoř (neboť na jeho svátek plove led do moře), zřejmě i Josef (poněvadž s tváří milou končí zimu plnou) a patrně Jiří (s nímž se rodí jaro).

Mládenci pluli na dřevěné pramičce a ještě rozvodněná Malše je vynesla na břeh v místech dnešní vesnice. Nejstarší Řehoř se hned ohlížel po nějakém poli (pamětliv, že "šelma sedlák, který ne-

oře"). Prostředního bratra zajímal spíše les ("protože "Svatý Josef naštěpe dříví a Panna Maria zatopí") a nejmladší Jiří zkoumal, zda-li z vysoké stráně nad řekou vylézají už hadi a štíři.

"Já nevím jak vám, ale mně se tady líbí," pravil Řehoř a jelikož se bratři připojili k jeho obdivu, rozhodli se tady zapustit kořeny. Zpočátku jim vůbec nevadilo, že v dohledu nespátřili ani živáčka. Z klád si sesadili roubenou chalupu, uvnitř ji vymazali hlínou a začali hospodařit.

Bratři se dělali od slunka do slunka, neboť tehdy se řídil čas podle toho, jak slunce putovalo po obloze. A tak nebylo divu, že na vedení domácnosti už jim čas nezbýval. Hlavně je nebavilo pořád vymýšlet jídelníček, práť a uklízet (a to se tenkrát prádlo ještě nežehlilo). Usnesli se tedy, že se poohlédnou po nějakých ženských, už taky kvůli ložím, na nichž samotná mužská těla snadno prokřehla.

Avšak ouvej! Na blízku mnoho lidí nežilo a ti, kteří tady hospodařili, byli už buď příliš staří nebo zase ještě mladí k manželskému soužití. Bratrům nezbývalo než se vydat až ku Praze, kde teprve našli spřízněné duše.

Nevěsty si přivedli hned s sebou a jak byla děvčata zvyklá na práci z domova, dílo jim hrálo pod rukama i v novém bydlišti. Nejprve ale přinutily prostředního a nejmladšího bratra, aby si postavili vlastní baráky, poněvadž švagrové odmítaly žít pod jednou střechou. Než se rok sešel s rokem, kolébali ve všech rodinách.

"Po letech se stalo, že počet bratrů se čím dále v dětech a potomcích množil..." zaznamenal o prvních obyvatelích starý voják Jakub Ventl.

Celou dobu, bratři prý se vylodili pod vysokými stráněmi počátkem dvanáctého století, se vesnice psala jako Plavo. Až v prvních dnech samostatného Československa přišel na obecní úřad přípis, aby se páni zastupi-

telé vyjádřili, přejí-li si, aby se jejich obec nadále jmenovala Plavo nebo pouze Plav, jak se ouřadové domnívají. Radní byli na rozpacích. Jednou se přiklonili k vžitému názvu, podruhé zase k doporučenému. Tak dlouho se rozhodovali, až jim pošta doručila výnos ministerstva vnitra ze 17. listopadu 1924 č. 73673/24, podle něhož "slove nyní úředně zdejší osada Plav."

Zlobivá Malše

Rozvodněná Malše sice způsobila založení Plavu, zač byli a jsou osadníci dodneška vděční. Jenže životodárná voda, která přispěla i ke zdejší zelinářské slávě, přinášela domorodcům i velké hoře.

"Nejhorší to bylo, když se hnuly ledy. Praskaly, až šel mráz po zádech a stavěly se tak vysoko, že se mezi nimi ztratil i dospělý člověk. Kolikrát sahaly až k Doudlembům a mezi nimi se hnala voda," vypráví Marie Marková o živlu, před nímž se nedalo utéct. "Když hodně přšelo a přidala se Stropnička, bylo zatopeno půl vsi. To se opakovalo i třikrát čtyřikrát do roka."

Ledy tály pomalu a někdy vydržely i do poloviny května. Uvízly mezi nimi i ryby a občas také lesní zvěř. Pokud na ně lidé nepřišli včas, jestliže se odvážlivci vůbec dostali mezi obrovité kusy ledu, začali šupináci a zvěř hnit a vesnici obtěžoval nepříjemný zápach.

Plavští tedy museli s častou velkou vodou počítat a připravovat se na její přívaly. Mezi vraty stavěli hradby z dvojitých prken vyplňované hnojem. Pokud se řeka příliš nevybila a zaplavila náves jen do výšky několika centimetrů, voda se kolem vrat jen přehnala. Ovšem dostoupila-li až do metru, prodrala se bezohledně i přes bariéry a poničila a sebrala všechno, co jí přišlo do cesty. Dokonce jednou připlula na kupce sena živá srnka. Nestačila se zachránit a do rozbouřené hladiny se bála skočit.

"Otec si kvůli povodním pořídil pramičku. Tady

všichni, co bydleli při vodě, měli lodičky. Při velké vodě se dalo aspoň někam dojet a něco zachránit. Třeba starého pana Havla. Vzpíral se vystěhovat a pak mu plavala i prasata." říká paní Marková. "Nebo hasiči dojeli pro dalšího souseda, který visel na jabloni jako netopýr."

Ve spěchu, protože voda se valila nesmírně rychle, vyzvedávali lidé postele na židle a cennější nábytek vynášeli na půdu. Často se nedostali z domu několik dní a spojení se světem udržovali jen z vikýřů. Mužští odvažovali plašící se dobytek a vodili na suchou stranu obce. Jak se kráva bála vody, která jí sahala ke kolennům, strhla strejčka Berků, který to měl jen tak tak, že se neutopil.

"Jakmile voda opadávala, hned jsme vymýkali bahno a čistili studny. Vnikla do nich říční voda, ve které plavalo hodně nečistot i celá hnojště. Postiženým přibýlo hodně práce, ale sousedé byli k sobě hodní. Pomáhali si navzájem," hodnotí paní Marková solidaritu plavských rodin v dobách jejího mládí.

Na tesaře čekaly opravy dřevěných mostků. Snad pravidelně brala voda "kostelní lávku", po níž chodili Plavští do stánku Páně v Doudlebech. Mimochodem: škodolibí posměváčkové se o sousedech nevyjadřovali zrovna neuctivěji. Doudlebany považovali za "bídu", roudenským přezdívali "přivandrovalci," jen sebe sami vynášeli jako "šlechtu". Snad proto že jejich formani zbrousili půl světa.

Plavská šlechta

Formanství náleželo k váženému a výnosnému řemeslům, kdykoliv takový povozník přijel z cesty domů a odepnul kožený opasek, vysypal na stůl tolik peněz, že se až kutálely po světnici. Když se Janu Erhartovi vdávala sestra Marie, přivezl pro ni věnem tři tisíce zlatých! Veselku vezl s vyparáděnými dvěma páry koní, a když po oddavkách zašel do hostince u doudlebských

Straků, napil se s takovou "veselostí a rozhazovačností," že na zpáteční cestě musel svatební spřežení kočírovat Jaurk z Vrátá.

Formani tedy bývali pěknými furianty. Zvláště se vytahovali o svatbách. Jednak zpívali, znali kdejakou písničku (třeba tu: "Pěkný čtyři koně, pěkněj novej vůz, zaprahej formánku, pojedeme už"), bičem práskali při každém švihnutí a pro štěstí novomanželů uhodili plným džbánkem o oj mezi koně, až se rozprsknul na všechny strany. Jako zrovna Erhart, když se Mařenka Mundšpíg-

Povoznictví obstarávali většinou selští synkové, protože víc koní chovali větší hospodáři. Na usedlostech čp. 11 a 12 drželi osm až dvanáct kobytek. Formani nakládali nejrůznější zboží, od ryb až po kartáčky na čištění štofů či vlněných látek. Když takový potah o čtyřech koních v jednom voze, také se zapřahalo šest koní, vyjžděl z domova, seběhlo se půl vsi. Kde kdo byl zvědavý, jak pojede "vyštafirovaný", protože připomínal svatební spřežení.

Vycíděné přezky na postrojích a chomoutech se na

lová vdávala ke Šmídům do Újezda.

Jenže koně, už tak nesví ze smíchu, křiku a muziky, se rozbitého džbánku, jehož střepe je zasáhly, lekli a i s nákladem svatebčanů vyrazili ze dvora. Vtom se však v bráně objevil "svarebčan Tomáš Paule s koněm". Sice couvl, ale ohromné rány z hmoždířů vyvedly čtyřspřeží ještě víc z míry, přední koně, které neudržel podržovač, se splášili, skočili na stranu v "hrůze nečekané" a táhli za sebou převržený vůz. Družičky, mládenci a muzikanti se vysypali na jednu hromadu. Naštěstí se "válenice" obešla bez větších šrámů. Jen Kozant, hudebník, si pomačkal basičku, Čurda přetřhl kalhoty na kolena a mladší družba Václav si vyrazil ruku...

vyhrbelcovaných koních lesky jakoby byly ze zlata. I postranní řemení zdobili sedláři drobnějším mosazem. Také sedlo, připevněné pro formana na podsedním koni vzadu, nemělo hany. Vůz, zpravidla zelené barvy, byl opatřen řetězy, provazy a nepromokavou plachtou. Pod vozem visela na řetězích zavěšená dřevěná truhlice s nářadím, rezervními podkovami a mazadly na vůz i rybím tukem na boty. V zadní části vozu měla místo zásoba sena a ovsy, v přední nad ojí, na "šejtroku," byly uloženy pokrývky na koně a forotní šaty pro posádku. Personál vozu tvořil forman a pomocník, jemuž se říkalo přídržovač či podržovač.

Samotný forman se oblékal jak ze žurnálu, zvláště

byl-li tak "vzrostlý, širokého těla a slušného obličejce" jako Jan Erhart. Nosil kožené kalhoty, soukennou nebo sametovou kazajku, červenou vestu s velkými stříbrnými knoflíky. Na hlavě mu seděl černý plyšový klobouk se stříbrnými třapci. Oblečení doplňovaly vysoké kožené boty přes kolena a hedvábná čepice s třapcem. Kolem těla si zapínal vyšívaný kožený pás, v němž, jak už víme, nosil pokladnu.

Jan Erhart byl posledním plavským formanem, který jezdil do ciziny. Tak dlouho cestoval s "furverkem," až životní putování skončil 11. července 1864 pod drnem olšanského hřbitova v Praze.

Formanskou krev zdědil jeho syn, rovněž Jan. Ještě odvezl několik veselek a pěkně si při nich také zazpíval. Znal spoustu písniček, které rád zanotoval i v hospůdce při holbě piva. Nejradší měl tu o formánkovi, co jede po světě a "hledá hezkého děvčete..."

Jednou seděl s plavskými a rožnovskými sedláky u Pufrů v Č. Budějovicích. Dohadovali se o vození škály do Rožnova na regulaci Vltavy. Tak dlouho se ti kmotří poštuchovali a trumfovali, až rožnovští naduté prohlásili: "Dyt na vození nemáte pořádný koně."

To byla tak strašná urážka plavské formanské tradice a selské hrdosti vůbec, že pantátové sahalo po židlích. Málo chybělo do krvavé pračky. Naštěstí zrovna Erhart zachoval klidnou hlavu a odvedl sousedy z krčmy.

Takovou nebetyčnou potupu si plavští sedláci nemohli samozřejmě nechat líbit a sotva přijeli domů, hned se připravili na odplatu. Ze sýpek sundali staré kširy, poctivě je vyčistili, upravili a namazali, a příští den vyjela celá ves se slávou do Rožnova. Vepředu jel jako za stará se čtyřspřežím forman Rybák a za ním jedenáct vozů s kamením. Rožnovští nestačili ani koukat na takový průvod...

Jan CHMELÍK
Ilustrace Václav MORAVA
Příště: Radošovice